

Черноморова Т.В. Модернизация британской системы высшего образования : очередная реформа // Актуальные проблемы Европы. – 2013. – № 2.

Delbanco A. The Universities in Trouble // The New York Review of Books, 2009. – Vol. 56. – № 8 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.nybooks.com/articles/22673>.

Fullan Michael. Choosing the wrong drivers for whole system reform // Centre for strategic education seminar series paper. – № 204. – April 2011.

Head S. The grim threat to British universities // The New York Review of Books, 2011. – January 13. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.nybooks.com/articles/archives/2011/jan/13/grimthreat-british-universities/?page=2>.

L. Khyzhniak. Modernization potential of higher education in Ukraine: socio-cultural and managerial contexts.

The article deals with the socio-cultural and managerial specificity of modernization capacity of higher education in Ukraine. The author offers to measure the modernization potential the of higher education systems with indicators, which include the following: characteristics of the project of modernization of higher education, commitment to modernize the system of higher school, high school innovation, resources of modernization, identification, analysis and social technologies of preventing the negative consequences of modernization risks, its socio-cultural barriers.

Keywords: *higher education, modernization, modernization potential of higher education, socio-cultural barriers of modernization.*

УДК 314.743-054.72:316(477)

Л. В. Черній

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ В ЕМІГРАЦІЇ

Стаття присвячена становленню та розвитку української соціологічної думки в еміграції в міжвоєнний період. Автором проаналізована діяльність української інтелігенції у науковій сфері та створення соціологічних центрів для відтворення та розповсюдження ідей української державності.

Ключові слова: *еміграція, українська соціологічна думка, суспільство, науковці, Український соціологічний інститут.*

Актуальність. На початку ХХ століття потужна частина української інтелігенції опинилася поза межами своєї держави. В силу політичних перепетій вони змушені були працювати над відродженням українських

національних ідей в складних умовах еміграції. Саме в цей час у країнах західної Європи активізували наукову роботу українські вітчизняні вчені, громадські та політичні діячі. Завдяки їхній праці українська еміграція залишила неоціненний внесок у розвитку та становленні української соціології як самостійної галузі. Опинившись в еміграції без мінімальних засобів для існування українці не пали духом, працювали над відтворенням українського народу і висловлювали своє власне бачення українського суспільства, яке відповідало б українським традиціям та культурній спадщині українського народу.

Аспекти, в яких проблему розроблено. Сьогодні існує низка праць, присвячених дослідженню української еміграції міжвоєнного періоду. Серед них такі автори, як: Ульяновський В. [Ульяновський, 1992], Федорук О. [Федорук, 1996, с.7], Шостак І. [Шостак, 2007, с. 200-220], Ручка А. [Ручка, 1995], Трощинський В. [Трощинський, 1994], Віднянський С. [Віднянський, 1994]. та інші. Автором ряду фундаментальних робіт з історії української еміграції є В. Євтух. Уваги заслуговує його дослідження (співавтори В. Трощинський, А. Попок та О. Швачка), в якому розкриваються, зокрема, методологічні аспекти дослідження історії української еміграції та діаспори [Євтух, 2003]. Проте, вивчення та узагальнюючий аналіз ролі українських вчених в еміграції у розвитку української соціологічної думки не набрало достатніх масштабів. Малодослідженим аспектом залишається діяльність українських соціологічних установ початку ХХ століття в еміграції.

Мета: визначити основні напрямки діяльності соціологічних інститутів в еміграції та внесок українських науковців у становленні та розвитку української соціологічної думки.

Інтенсивний розвиток української соціології поза межами України розпочався зі створенням ряду потужних соціологічних інститутів і наукових об'єднань академічного типу. Найбільшим таким центром став Український соціологічний інститут (Відень). 8 жовтня 1919 року Михайло Грушевський уклав Проект створення Українського соціологічного інституту. Головною метою діяльності Інституту вчений вбачав в інтеграції українського суспільства, різних його верств, поширення інформації про соціальне життя українців серед європейської спільноти. Силами Інституту проводилася робота по підготовці досвідчених науковців у різних галузях соціології, які повинні були ознайомлювати українське суспільство зі здобутками соціологічної науки на Заході, її напрямами і методами. Проведення

відкритих лекцій, публічних виступів пробуджували в українській громадськості посиленій інтерес до соціології. До співробітництва в Інституті М. Грушевський залучив відомих українських вчених, які перебували тоді в еміграції: історика і соціолога В. Липинського, юриста В. Старосольського та інших. Очолюючи Український соціологічний інститут, Михайло Грушевський, з метою розповсюдження інформації про досягнення української науки в еміграції, сприяв виданню наукових журналів та збірок, де публікувалися українські вчені [Погорілий, 1996, с. 36].

Соціологічні погляди самого М. Грушевського формувалися під впливом класичного позитивізму та соціології О. Конта, Е. Дюркгейма, етнології та психології В. Вундта і були відтворені в таких його працях: «Початки громадянства», «На порозі нової України», «Хто такі українці і чого вони хочуть?» та інших. Свої погляди вчений найбільш докладно сформулював у своєму теоретичному курсі «генетична соціологія», який він викладав в Українському соціологічному інституті. Саме цей курс, допрацьований і доповнений в праці «Початки громадянства». Що таке суспільство та завдяки чому воно можливе – основна проблема «генетичної соціології». Провідною ідеєю «генетичної соціології» є теоретичне обґрунтування законів трансформації людського суспільства і суспільності. Михайло Грушевський по-своєму розв'язує проблему механізму еволюції людського суспільства і форм суспільності.

На думку Грушевського, «генетична соціологія» як самостійна соціологічна теорія розвитку людського суспільства, насамперед, повинна визначитися щодо проблеми початку суспільства. В «генетичній соціології» вчений вбачав можливість і необхідність дослідження соціальних законів. Справжня соціологія має знайти і дослідити типові для людського соціального розвитку становища, які ілюструють загальні напрями і тенденції людського соціального життя та тенденції певної одностайної еволюції в кожній з функцій людського життя. Ці тенденції існують і можуть бути підведені під категорію емпіричних законів. У суспільстві діють такі закони і тенденції, як самоохорона роду, постійна диференціація, спадковість, виживання більш пристосованих, наслідування і вибір, залежність попиту і пропозиції, поділ праці [Грушевський, 1921, с. 42].

Аналізуючи соціальні факти та соціальну еволюцію в минулому, вчений вбачав вирішальну роль у змінах людського життя через конкуренцію

індивідуалістських і колективістських тенденцій та їх періодичне чергування. Боротьба цих двох тенденцій зумовлює ритм соціальної еволюції. Розвиток суспільства підпорядковується законам соціального розвитку, тобто внутрішнім зв'язкам, потребам, що керують змінами у формах людської спільності.

Основними чинниками історичного процесу є народ, народна маса, держава. Історична постать є продуктом епохи та середовища, людська воля обмежена і залежить від соціального оточення. Взагалі Михайло Грушевський у своїх роботах виділяє три стадії розвитку суспільності: початки суспільної організації, що характеризують перевагу біологічних факторів розвитку до соціальних форм організації, відокремлення людських спільнот від тваринного світу, поява економічних факторів об'єднання людей, виникнення моральних і регулятивних функцій, традицій, звичаїв; племінно-родова організація та процеси її поступового розпаду, що відбуваються під впливом економічної диференціації, розвитку особистої власності та виокремлення родинної сім'ї з племені; формування класової держави, яке супроводжується наростанням індивідуалізму проти колективістських засад спільності. Розвиток класової держави супроводжується появою нових релігій і культів, поділом суспільства на соціальні верстви з правлячим монархом.

На певному історичному етапі розвитку держави відбувається процес демократизації влади. Причину такого розвитку Грушевський вбачав у наростанні суперечностей між традиціями концентрації та монополізації засобів і впливів влади в руках нечисленної верстви та її ж інтересами самозбереження й утримання влади, можливе за умови залучення широких соціальних верств до участі у владних структурах. Відтак з'являється новий клас, власник нового економічного становища з владою [Біленький, 2006, с. 200-212].

Одним із основних завдань соціології М. Грушевський вважав вивчення соціальних процесів у суспільстві, яке повинне супроводжуватися відхиленням випадкового, мінливого і зосередження уваги на типовому і постійному. Соціологія як наука про загальні і постійні тенденції, форми соціального розвитку, на його думку, покликана допомагати кожній людині зрозуміти суспільство, в якому вона живе [Погорілий, 1996, с. 214-216].

Видатний учений М.С. Грушевський, аналізуючи проблему становлення української нації, писав, що дві великі творчі сили в житті кожного народу –

народність і територія – стали саме на порозі історичного життя нашого народу й утворили першу підставу подальшого його розвитку, що ці елементи є дієвими творчими силами.

Через низку специфічних історичних умов центральну роль в усьому українському житті, в боротьбі за волю, суверенну й незалежну державу відводив козацтву. Досліджуючи причини і умови виникнення та функціонування козащини, М.С. Грушевський зазначав, що вона як явище на побутовому рівні відома ще з часів староруських, а як суспільно-політичний феномен – з кінця XIV ст. На певну суспільну верству козащина перетворюється протягом XVI ст. Організаційних же форм і юридичного визначення набуває на переломі XVI–XVII ст. Уже з кінця XVI ст. про козащину, вважає М. Грушевський, можна говорити як про певну суспільну групу, організацію, міркувати про козацький устрій, козацьку громаду, управління, його державницькі структури.

У 1921-1922 рр. співробітники Українського соціологічного інституту займалися в основному видавничою та лекторською діяльністю. Зокрема, за цей період було видано 13 книг, присвячених різним аспектам минулого й сучасного життя України. Для українських емігрантів були організовані безкоштовні курси із суспільних наук. Головним чином вони присвячувалися питанням соціології, політології, історії тощо [Христюк, 1921, с. 175]. Одна з цілей Інституту, крім наукової, була культурно-просвітницька – ознайомлення зарубіжного читача з культурними здобутками українського народу. Як науковий заклад віденський Інститут існував, скоріше, номінально, і то лише до 1924 р., коли М. Грушевський повернувся на Україну.

Ще одною непересічною подією стало заснування в 1924 р. Українського соціологічного товариства і Українського інституту громадознавства (Прага), очолюваний М. Ю. Шаповалом (1882-1932 рр.). Будучи головою Українського громадського комітету, контактуючи з правлячою елітою Чехословаччини, Шаповал доводив необхідність створення Інституту і прагнув на науковому рівні вивчати українське суспільство [Stryjek, 2000, с. 43]. Головним об'єктом дослідження Інституту стало українське суспільство. Він постав як приватно-наукова установа, метою якого було накопичувати наявні українські соціологічні сили, і спрямувати їх на вирішення культурно-історичного завдання, яке полягає у соціологічному вивченні життєдіяльності України. На той час українська соціологічна думка

дещо призупинила свій розвиток і українське суспільство залишалося не дослідженим на науковому рівні. Інститут ставив перед собою конкретну мету: «вивчення і формулювання практичних проблем, що витікають з конкретних потреб українського народу в дану добу його існування» [Український..., 1925, с. 15] Інститут мав багато відділів, але найбільшим був відділ соціології і політики, який очолював сам М. Ю. Шаповал. На посаді керівника Інституту йому вдалося налагодити видання єдиного у той час соціологічного часопису «Суспільство» і наукового збірника «Народознавство». Згодом силами Інституту вдалося видати праці М. Драгоманова, В. Ковалю, В. Петріва та інших науковців, які досліджували соціологічну думку і працювали над поглибленням знань в цій галузі. Саме як українському соціологу, письменнику, політичному діячу Центральної Ради, М. Шаповалу належить понад 30 наукових праць. Вчений розглядав соціологію як найбільш загальну науку про суспільство, здатну об'єктивно відтворити сутність суспільства, його структуру і взаємозв'язки складових елементів. Як український письменник, соціолог і політичний діяч М. Ю. Шаповал головну увагу у соціологічних працях приділяв проблемі суспільства, а також питанням руху української нації. У своїх працях він перший в українській соціології ввів поняття «українське суспільство», стверджуючи, що, якщо суспільство творять групи, то в Україні суспільство тоді стане українським, коли будуть створені українські політичні партії, українські профспілки, українські кооперативні спілки, українські школи та ін. [Соціологія..., 2006]. Це бачення українського суспільства дозволило йому здійснити власну класифікацію суспільних груп. Науковець поділив їх на: організовані (держава, сім'я, партія, церква), характерною рисою яких є внутрішній поділ на керуючих (орган управління) і підлеглих; неорганізовані (мовні, статеві, вікові, расові), провідною рисою яких є відсутність сталої організації; прості (спортивне товариство, науковий гурток, кооператив, земляцтво), які об'єднані однією прикметою; складні (економічні класи і національності), характерною рисою для яких є об'єднання по декільком лініям ознак. М. Шаповал прагнув донести українському суспільству, що організація соціологічних студій та безпосередньо соціологія, як правдива наука про суспільство, стануть початком ідеологічного відродження українського народу, інтелектуальним інструментом становлення української державності [Шаповал, 1996, с. 14-20].

Висновок. Отже, розглядаючи діяльність українських вчених у становленні та розвитку української соціології в еміграції, можна стверджувати, що незважаючи на тяжкі умови еміграційного життя, це був найплідніший період у їх житті. Дипломатичні навички українських політичних та громадських діячів дали змогу організувати соціологічні інститути, завдяки яким працювали над вивченням українського суспільства та поширенням ідей української державності.

Джерела

Віднянський С.В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921-1945). – Київ : Ін-т історії України НАН України, 1994.

Грушевський М. Початки громадянства: генетична соціологія. – Б.Москва: 1921.

Євтух В.Б. та інші. Українська діаспора: Соціологічні та історичні студії. – Київ : Фенікс, 2003.

Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ сторіччя. – Київ : 1996.

Ручка А.О., Танчер В.В. Курс історії теоретичної соціології. – Київ : Наукова думка, 1995.

Соціологія: словник термінів і понять /Є.А. Біленький, М.А. Козловець, В.М. Дебой та інші. – Київ : Кондор, 2006.

Троцинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / відп. ред. В.Б. Євтух. – Київ : Інтел, 1994.

Український інститут громадознавства // Нова Україна. – 1925. – ч.1.

Ульяновський В. Проекти соціологічного інституту Михайла Грушевського // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – № 7.

Федорук О. Українська культура – держава – політика. Володимир Січинський. – Київ : 1996.

Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Т.1. – Відень : Український соціологічний інститут, 1921.

Шаповал М.Ю. Загальна соціологія. – Київ : Український центр духовної культури, 1996.

Шостак І.В. Внесок Михайла Грушевського у становлення української соціологічної науки // Наукові записки. Історичні науки. – Вип. 8. – Острог : 2007.

The International at Lucerne 1919: The Resolutions. The Provisional Constitution. – London : The Labour Party, 1919.

Стрыжек Т. Українська idea narodowa okresu międzywojennego. Analiza wybranych koncepcji. – Wrocław : Fundacja na rzecz nauki polskiej, 2000.

L. Cherniy. The origins of Ukrainian sociological thought in emigration.

The article is devoted to the establishment and development of Ukrainian sociological thought in emigration during the interwar period. The author analyzed activities of Ukrainian intellectuals in the field of science and creation of social centers for the reproduction and distribution of the Ukrainian statehood ideas.

Keywords: *the emigration, Ukrainian sociological thought, society, the scientists, Ukrainian Sociological Institute.*

УДК 316.14

К. С. Піддубна

РОЛЬ БІЗНЕСОВОЇ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті автор доводить необхідність розвитку та удосконалення системи бізнесової освіти, спрямованої на виховання нової соціально відповідальної генерації підприємців серед молоді. Наголошено на ключовій ролі бізнес-освіти в соціалізації молодшої людини, яка прагне займатися підприємництвом.

Ключові слова: *бізнес-освіта, молодь, підприємництво, молодіжне підприємництво, бізнес-підготовка, освіта.*

Постановка проблеми. Тема бізнес-підготовки молоді надзвичайно актуальна в умовах активізації підприємницької діяльності в українському суспільстві. Підприємець займає центральне місце серед суб'єктів ринкової економіки, його мотивація, цінності, соціально-економічна поведінка привертають особливу увагу науковців. Особистість підприємця останнім часом не має собі рівних в популярності серед фахівців різних областей: педагогів, психологів, економістів, соціологів, філософів, юристів. Інституціоналізується просвіта підприємців, наслідком чого стає поширення бізнесової освіти, виникає низка проблем щодо того, як за допомогою бізнес-освіти підняти на якісно новий рівень молодіжне підприємництво.

Актуальність теми дослідження визначається наступними обставинами: по-перше, безперервно зростаючою роллю молодіжного підприємницького сектора в сучасному соціально-економічному укладі суспільства. Соціальна